

COVID-19 Pandemi Sürecinde Şehir Sağlığı Çalışmaları

Urban Health Studies in COVID-19 Pandemic Process

  Pınar Özdemir Deniz, Emine Didem Evcı Kiraz

Aydın Adnan Menderes University, Medical Faculty, Department of Public Health, Aydın

ORCID ID: Pınar Özdemir Deniz 0000-0001-8813-6970, Emine Didem Evcı Kiraz 0000-0003-0090-5590

***Sorumlu Yazar / Corresponding Author:** Arş. Gör. Pınar Özdemir Deniz , **e-posta / e-mail:** pinar.ozdemir@adu.edu.tr

Geliş Tarihi / Received : 24-04-2020

Kabul Tarihi / Accepted: 25-04-2020

Yayın Tarihi / Online Published: 30-04-2020

Atf Gösterimi/How to Cite: Deniz Ö.P., Evcı Kiraz E.D. COVID-19 Pandemi Sürecinde Şehir Sağlığı Çalışmaları, J Biotechnol and Strategic Health Res. 2020;1(Özel Sayı):147-151

Öz

COVID-19, damlacık yoluyla insandan insana çok hızlı bulaşmaktadır. Bulaşı önlemek için toplu yaşam alanı olan şehirlerde mecburi değişiklikler, yenilikler yapılmak zorunda kalındığı görülmektedir. COVID-19 salgını sonucu oluşacak farkındalık ve tecrübeler, daha iyi ve daha sürdürülebilir toplumlar ve şehirler inşa etmek için bir fırsata dönüştürülmelidir. Bu çalışmada pandemi sürecinde şehir sağlığı ile ilgili gelişen yeni yaklaşımlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler COVID-19, şehir sağlığı, pandemi, şehir, sağlık hizmetleri

Abstract

COVID-19 is transmitted very quickly from person to person through droplets. In order to prevent contamination, it is seen that there is a compulsory change and innovations in cities with collective living areas. The awareness and experiences that will result from the COVID-19 outbreak should be turned into an opportunity to build better and more sustainable communities and cities. In this study, new approaches about urban health are discussed in the pandemic process.

Keywords COVID-19, urban health, pandemic, city, health services

GİRİŞ

Çin'in Hubei Eyaleti, Vuhan Şehrinde, 31 Aralık 2019'da pnömoni kümelenmesi dikkat çekmiş, 7 Ocak 2020'de ise bu duruma neden olan etkenin insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüs olduğu belirtilmiş, COVID-19 olarak adlandırılmıştır. Türkiye'de ilk COVID-19 vakası 11 Mart 2020 de açıklanmıştır.¹ Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) aynı tarihte bu salgını pandemi olarak tüm Dünya'ya duyurmuştur.²

Koronavirüs (COVID-19), damlacık yoluyla insandan insana çok hızlı bulaşmaktadır. Ayrıca hasta bireylerin öksürme, hapsirme dolayısıyla ortaya saçtığı sekresyonlara diğer kişilerin elleri ile temas etmesi sonrasında ellerini ağız, burun veya göz mukozasına götürmesi ile de bulaş olmaktadır. COVID-19'un bulaştırıcılık süresi semptomatik dönemden 1-2 gün önce başlayıp semptomların kaybolmasıyla sona erdiği düşünülmektedir.¹

Bu nedenle bulaştırıcılığın önlenmesinde sosyal izolasyon, kişisel koruyucu ekipman kullanımı (maske, eldiven vb.) ve sosyal mesafeyi koruma (en az 1 metre) gibi insanların birbiri ile temasını kesecek yöntemler oldukça önem kazanmıştır.³ Toplu yaşam alanlarında insan hareketlerinin yeniden düzenlenmesi için alınan önlemler incelendiğinde, şehirlerde mecburi değişiklikler, yenilikler yapılmak zorunda kaldığı görülmektedir. Çünkü şehirlerde artmış nüfus yoğunluğu, insanlar arasında yakın temas, yüksek hareketlilik ve toplu taşıma araçları, ortak kullanım alanları enfeksiyonun hızla yayılmasına neden olan unsurlardır.⁴ İlk vakaların görüldüğü Çin'de yapılan çalışmalarda, okulların kapatılması, insanların evlerinde kalmalarına zorlanması, toplu yaşam alanları kullanımını kısıtlanmasının COVID-19 vaka sayısında en etkili yaklaşım olduğu belirtilmektedir.^{5,6}

COVID-19 ile mücadelede T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından şehirlerde düzenlemeler yapılmasına yönelik "Bazı bireylere sokağa çıkma yasağı getirilmesi, umuma açık istirahat ve eğlence yerleri, SPA ve spor salonlarının halkın erişimine kapatılması, lokantalarda oturmaya müsaade etmeden sadece paket servis yapılması, marketlerin çalışma saati ve market-

lerde alışveriş yapan müşteri sayısı düzenlemeleri vb." alınan kararlar Tablo 1'de sunulmuştur.⁷

Tarih	Alınan Önlem
16.03.2020	Umuma açık istirahat ve eğlence yerleri, SPA ve spor salonları halkın erişimine kapatıldı.
21.03.2020	65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanlara sokağa çıkma yasağı genelgesi yayınlandı.
21.03.2020	Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında oturmaya müsaade etmeden sadece paket servis yapılmasına yönelik lokantalarla ilgili ek genelge yayınlandı.
24.03.2020	Marketlerin çalışma saati ve marketlerde alışveriş yapan müşteri sayısı düzenlendi. Ayrıca tüm şehir içi ve şehirlerarası çalışan toplu taşıma araçları, geçici bir süreliğine araç ruhsatında belirtilen yolcu taşıma kapasitesinin %50'si oranında yolcu taşınması kararlaştırıldı.
29.03.2020	Ticari taksilerle ilgili genelge yayınlandı. İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde kayıtlı ticari taksilerin trafiğe çıkışlarında plakasının son hanesine göre sınırlamaya gidildi.
03.04.2020	Şehir giriş/çıkışı ve yaş sınırlaması tedbirleri alındı.
05.04.2020	Başta hayvan barınakları olmak üzere park, bahçe gibi sokak hayvanlarının yaşam alanlarında tespit edilen noktalara düzenli olarak mama, yem, yiyecek ve su bırakılması, hayvanların yaşam alanlarının dezenfekte edilmesi ve vatandaşların bu konudaki hassasiyetlerinin artırılması istendi.
10.04.2020	İki gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

İzolasyon bulaşı önlemede oldukça etkili olması yanısıra, insanlar üzerindeki negatif etkileri göz ardı edilmemelidir. İzolasyon uygulandığı her yerde tüm nüfusun günlük yaşamını aynı anda bozmuştur.⁸ Yapılan bazı çalışmalarda bu durumun posttravmatik stres bozukluğu, anksiyete ve öfke nöbetlerini tetikleyebileceğine değinilmiştir.⁹ Ayrıca izolasyon ile gelen sedanter yaşam, kardiyovasküler hastalıklar gibi kronik hastalıkları tetikleyebilir. Bu dönem edinilen tecrübeler ile şehirlerde bireysel fiziksel aktiviteyi arttırmaya yönelik dış ortam uygulamaları (örneğin toplu taşıma kullanma yerine yürüyüş ve bisiklete binmeyi teşvik edecek girişimler) ve ev içi uygulamaları (örneğin kapalı ortam, yaşa uygun egzersiz programları, oyunlar, hobi programları, yaşa uygun dijital platformların tanıtım ve eğitimleri) salgın sonrası için avantaja dönüştürülebilir.¹⁰

Şehirlerde Pandemi Riskleri ve Yeni Yaklaşımlar, Türkiye ve Dünya Örnekleri

Korunma önlemlerinin hastalığın tedavisi kadar ve belki daha fazla önemli olduğu COVID-19 pandemi sürecinde şehir sağlığı ile ilgili çalışmalar geri planda kalmıştır. DSÖ, CDC, EC, EU gibi uluslararası sağlık kuruluşlarının ve T.C. Sağlık Bakanlığı'nın web adreslerinde pandemi sürecinde şehir sağlığı konusuna yer verilmemiştir. Akademik veri tabanlarında "Urban Health, COVID-19" anahtar kelimeleri birlikte taratıldığında listelenen yayın sayısı oldukça azdır. Konu ile ilgili bazı dikkat çekici yayınlar Tablo 2'de listelenmiştir.

Yayın adı	Tarihi	Önemli noktalar
"Urban nature as a source of resilience during social distancing amidst the coronavirus pandemic" ¹¹	Nisan,2020	Sosyal izolasyon uygulanırken, şehirlerde kişilerin doğa ile temasının süreci rahatlatıcı etkisi vardır. Doğa ile temas, kısa vadede, zihinsel ve fiziksel sağlığı korumak, sosyal ilişkileri sürdürmek için; uzun vadede ise pandemiye karşı genel kentsel esneklik oluşturmak için doğrudan önemlidir.
"Rural areas at risk during COVID-19 pandemic." ¹²	Nisan,2020	Pandemiyle başa çıkmak için, yalnızca kentsel alanlara odaklanmak yerine sistematik bir yaklaşım benimsenmelidir. İnsanlar şehirlerden kırsal alanlara göç etmektedir.
"COVID-19 attack rate increases with city size." ¹³	Nisan,2020	Büyük şehirlerde sosyoekonomik bağlantıların yoğunluğu ortaya çıkan salgın hastalıkların kontrolünü zorlaştırmaktadır. Ancak diğer yandan COVID-19 bulaşını durdurmak için gerekli olan bilgilerin yayılmasını, sosyal koordinasyonu ve yenilikleri de kolaylaştırabilir. Bu bilgilerin ve ilişkili eylemlerin virüsten çok daha hızlı yayılması sağlanır ise sosyoekonomik bağlantılar avantaja dönüşebilir.
"Coronavirus questions that will not go away: interrogating urban and socio-spatial implications of COVID-19 measures" ¹⁴	Nisan,2020	Pandemi sonrası kentsel hareketliliği veya hareket modellerini anlamak, ihtiyaçlar doğrultusunda şehir tasarımlarının değişimi için çok önemli olacaktır.
"Pandemic-Resilient Community Planning." ¹⁰	Nisan,2020	Pandemiler, toplulukların karşılaştığı birçok riskten sadece biridir ve genellikle en önemli değildir, bu nedenle, diğer riskler göz ardı edilerek klasik bulaşıcı hastalık kontrol stratejilerini uygulamak verimli olmayacaktır. Birçok "kazan-kazan" çözümü, pandemi risklerini azaltma, trafik sorunlarını ve kirlilik emisyonlarını azaltma, fiziksel aktiviteyi artırma gibi, diğer topluluk hedeflerine ulaşmaya yardımcı olabilir.

Pandemi ile edinilen tecrübelerin şehircilik anlayışı üzerinde önemli bir etkiye yol açacağı, gelecekte daha insan merkezli şehir planlamalarının önü açılacağı vurgulanmaktadır.^{4,10,15} 'Salgın Dirençli Şehir Planlaması' da denilen yaklaşım ile, ileride olası bir bulaşıcı hastalığın, bulaşma risklerini en aza indirecek ve sağlık ve güvenliği en üst düzeye çıkaracak ya-

şam alanları tasarlamak hedeflenmektedir. Örneğin kalabalık nüfuslu, ortak girişi olan, kapalı-dar koridorları ve asansörleri bulunan binaların ek riskler sunacağı, sık sık hijyen koşullarının sağlanması gerektiği farkındalığı oluşmuştur.¹⁰

Bir şehrin kırsal ve kentsel alanlarında karşılaşılabilecek pandemi riskleri farklılık gösterir. Örneğin kentsel alanda kalabalık binalar ve kaldırımlar, asansörler gibi kapalı ve ortak kullanım alanları, toplu taşıma araçları veya yetersiz barınma koşulları ön planda iken; kırsal alanlarda ise hassas (yaşlı, yoksul, kronik hastalık vb.) gruplar, sağlık hizmetine sınırlı erişim, yetersiz konut ve hijyen koşulları, yoksulluk ve sınırlı istihdam ön plandadır.¹⁰ Her risk yerel yönetimler açısından ortaya konulmalı, yeni planlamalar yapılmalıdır.

Pandemi sürecinde Dünya'nın farklı bölgelerinde bulunan şehirlerin yaşadığı benzer sorunları tartışmak, farklı yaklaşımları görmek, hızlı bilgi alışverişi sağlamak için ortak platformda buluşmak amacıyla "Cities for Global Health" projesi başlatılmıştır. İçinde Türkiye'den İstanbul, İzmir, Antalya gibi illerin de bulunduğu platformda, bugün için 28 ülke 71 şehir katılımı bulunmaktadır. Projenin kendi adıyla bir web sitesi bulunmaktadır. Web sitesi İngilizce, İspanyolca ve Fransızca olarak hizmet vermektedir.¹⁶

Şehirlerin hazırlık yapabilmesi, mevcut durumlarını kontrol edebilmesi ve daha iyi müdahalelerde bulunabilmesi için "pandemi hazırlık endeksleri" geliştirilmeye çalışılmaktadır.¹⁷ Georgetown Üniversitesi Küresel Sağlık Bilimi ve Güvenliği Merkezi, yerel yönetimlerin halk sağlığı sorunlarına hazırlıklı olmaları ve müdahale kapasitelerini değerlendirebilmeleri için Mart 2020'de bir değerlendirme aracı kullanıma sunmuştur. RUHSA (Rapid Urban Health Security Assessment)-Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Değerlendirmesi ismini verdikleri değerlendirme aracına Georgetown Üniversitesi'nin erişim linkinden ücretsiz ulaşılabilir.¹⁸

RUHSA değerlendirme aracı dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar önleme, tespit, yanıt ve diğer hususlar olarak adlandırılmıştır. Her başlık, kendi içinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Ayrıntılar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. RUHSA (RAPID URBAN HEALTH SECURITY ASSESSMENT)- Hızlı Kentel Sağlık Güvenliği Değerlendirmesi ana ve alt başlıkları	
Ana Başlıklar	Alt başlıklar
1.Önleme	Mevzuat, politika ve idari çerçeveler
	Finansman ve kaynaklar
	Çok sektörlü koordinasyon ve iletişim
	Çok tehlikeli risk değerlendirmesi
	Bağışıklama
2.Tespit	Laboratuar sistemleri
	Sürveyans sistemleri
	Raporlama
	Sağlık güvenliği için insan kaynakları
3.Yanıt	Belediye acil durum hazırlığı
	Belediye acil müdahale ve olay yönetim sistemleri
	Farmasötik olmayan müdahaleler
	Sağlık hizmeti sunumu
	Koruyucu sağlık önlemleri ve sağlık personeli dağıtımı
	Risk iletişimi
	İnsan kaynakları yönetimi
	İyileşme ve rehabilitasyon
	Şehrin giriş noktaları (havaalanı, otopark vs.)
	Atık toplama hizmetleri
	Özel tehlike gözetimi ve müdahale planları

DSÖ, COVID-19 gibi süreçlerde çok hızlı, acil ve yaygın bir şekilde harekete geçebilecek bir ağa sahiptir. Uluslararası Sağlık Şehirler Ağı tüm Dünya’da ulusal ağlara sahiptir. 2018 yılında 30. yılını kutlayan Sağlık Şehirler hareketi, “Şehir Sağlığı” kavramının yaygınlaştırılması için yerel düzeyde kullanılan temel bir araçtır. 1993 yılında Türkiye’nin de dahil olduğu bu hareket kapsamında 2005 yılında Türkiye Sağlık Kentler Birliği kurulmuştur. COVID-19 sürecinde DSÖ online COVID-19 platformu kurmuştur. Uluslararası Sağlık Şehirler Ağı’nın COVID-19 sürecindeki rolünün belirlenmesi ve bundan sonra ortaya çıkacak sağlık acillerinde daha aktif bir görev gücü haline dönüştürülmesinde yarar görülmektedir.

Türkiye’de 17 Nisan 2020 tarihinde, dijital platformda, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü moderatörlüğünde, farklı üniversite ve disiplinlerin katılımı ile ‘Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ve Kent Araştırmaları Enstitüsü Kent Sağlığı Rehberi Hazırlık Çalıştay’ı ya-

pılmıştır. TBB pandemi sonrası şehirlerin geleceğini tartışmaya açmıştır 19. Tartışma konuları arasında “Geleceğin Ailesi, Sağlıklı Kentler” yer almıştır.

Sonuç olarak, geleceğin en kırılgan ve riskli noktası kentler olduğu unutulmamalıdır. Kentlerde yaşanan her sorunda kaçış yeri kırsal alandır. Kent ve kırsal toplamı olan şehirlerin kritik alt yapıları korunmalı ve her düzeyde geliştirme çalışmaları sürdürülmelidir.

Sağlıklı şehir sadece belirli bir sağlık düzeyine ulaşmış şehir değil, sağlık bilincine sahip ve onu geliştirmek için çaba harcayan şehir anlamına gelir. COVID-19 salgını sonucu oluşacak farkındalık ve tecrübeler, daha iyi ve daha sürdürülebilir toplumlar ve şehirler inşa etmek için bir fırsata dönüştürülmelidir. Şehir sağlığını belirleyen göstergeler ışığında, pandemi verileri analiz edilerek, bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmeli, eksiklikler saptanmalı ve yeni çalışmalar planlanmalıdır. Süreç, hazırlıklı olma, erken uyarı sistemleri, olayı iyi yönetme, olay geçtikten sonra hızla normal yaşama dönme, her tür iklim ve sağlık acillerine uyumlu ve dirençli hale gelmenin önemini gözler önüne sermiştir. Bir başka gerçek de; bundan sonra yapılması düşünülen ve/veya geliştirilmesi düşünülen her plan, program, proje vb. yerel düzeyde, o bölgenin ve bölgede bulunan özellikli grupların ihtiyaçlarına göre hazırlanmalıdır. Ev, apartman, site, mahalle, şehir risk noktaları belirlenmelidir.

Türkiye 1930 yıllarında hayata geçirdiği Belediyeler Kanunu ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yerleşmiş, köklü bir yerel yönetim ve halk sağlığı hizmeti yapısına sahiptir. Şehir sağlığı kavramı bu iki kanunda da detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Pandemi sürecinde yapılan yerel düzenlemeler “Umumi Hıfzıssıhha Kurulları” tarafından yönetilmektedir. Var olan bu alt yapıya eklenen pandemi kurulları da şehirde sağlığın geliştirilmesinde önemli bir görev almalıdır.

Kaynaklar

1. COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 14 Nisan 2020, 2020;19.
2. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-COVID-19--11-march-2020>. doi:10.1007/s12603-017-0883-6, Erişim Tarihi: 23.04.2020
3. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>. Erişim Tarihi: 23.04.2020
4. Hang M: Preparing cities for epidemics: Lessons from the COVID19 outbreak. *The Urban Now: International Journal of Urban and Regional Research*.
5. Gu, C., Jiang, W., Zhao, T., & Zheng, B. (2020). *Mathematical recommendations to fight against COVID-19*. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3551006>.
6. Tian, H., Liu, Y., Li, Y., Wu, C.-H., Chen, B., Moritz, U. G. K., Dye, C. (2020). *An investigation of transmission control measures during the first 50 days of the COVID-19 epidemic in China*. *Science*, 10.1126/sc.1-13. <https://doi.org/10.1126/science.ab>.
7. <https://www.icsisleri.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 23.04.2020
8. Caria, S., Fetzter, T., Fiorin, S., Goetz, F., Gomez, M., Haushofer, J., Yoeli, E. (2020). *Measuring Worldwide COVID-19 Attitudes and Beliefs*. Retrieved April 9, 2020, from <https://osf.io/3st2k/>.
9. Schou C, Heegaard NHH, Electrophoresis. Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). *The psychological impact of quarantine and how to reduce it rapid review of the evidence*. *The Lancet*, 395(10227), 912–920. <https://doi.org/10.1016/S01>
10. Litman, Todd. "Pandemic-Resilient Community Planning", 2020. Erişim Tarihi: 23.04.2020
11. Samuelsson K, Barthel S, Colding J, Macassa G, Giusti M. *Urban nature as a source of resilience during social distancing amidst the coronavirus pandemic*, 2020.
12. Ranscombe, Peter. "Rural areas at risk during COVID-19 pandemic." *The Lancet Infectious Diseases* (2020).
13. Stier AJ, Berman MG, Bettencourt LMA. *COVID-19 attack rate increases with city size*. 2020:1-23. <http://arxiv.org/abs/2003.10376>.
14. Salama AM. *Coronavirus questions that will not go away: interrogating urban and socio-spatial implications of COVID-19 measures [version 1 ; peer review : 1 approved]*, 2020.
15. Badger E. *Density is normally good for us: That will be true after Coronavirus, too*. *The Upshot - The New York Times* (24 March 2020), 2020
16. <https://www.citiesforglobalhealth.org/>. Erişim Tarihi: 23.04.2020
17. <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/how-should-cities-prepare-for-coronavirus-pandemics>. Erişim Tarihi: 23.04.2020
18. <https://georgetown.app.box.com/s/0sruh3cnji6txorqt2acgm0z9xx73ac1>. Erişim Tarihi: 23.04.2020
19. <https://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/haberler/20200421-salgin-sonrasi-sehirlerin-gelecegi-tartisildi>. Erişim Tarihi: 23.04.2020